

50+ בישראל ובאירופה

סקר בריאות, הזדקנות ופרישה

באירופה וישראל - SHARE

(Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe)

רשתות חברתיות ופעילות התנדבותית). בנוסף לכך, בסיס הנתונים של SHARE כולל משתנים ואינדיקטורים שנוצרו בפרוייקט AMANDA RTD, בכפוף לתכנית הבסיס החמישית של האיחוד האירופי. הנתונים זמינים בחינם לכלל הקהילה המחקרית. בישראל, עומד בראש הסקר פרופ' הווארד ליטווין מבית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטה העברית, והסקר נערך בחסות האיחוד האירופי.

מידע נוסף אודות הפרוייקט ניתן למצוא באתרים:
<http://www.share-project.org/> ; <http://igdc.huji.ac.il/>

הסקר החברתי האירופי 2008

בימים אלו התפרסמו הנתונים הישראליים שנאספו במסגרת הסקר החברתי האירופי 2008 - פרויקט תשתית במדעי החברה עבור מחקר והוראה. הסקר נערך במקביל בלמעלה מ-30 מדינות, והוא פרי יוזמה של קבוצת מחקר באירופה (כולל ישראל) במימון ועידוד הקרן האירופית למדע והאיחוד האירופי. הסיבוב הראשון של הסקר התבצע בשנת 2002 ב-22 מדינות וישראל השתתפה במסגרתו. בסוף 2008 התבצע הסקר בפעם הרביעית והשתתפו בו 34 מדינות ועבור ישראל זו הפעם השנייה בה היא משתתפת. החלק הישראלי הינו ביוזמה ומימון של האקדמיה הישראלית למדע. הסקר מהווה פרויקט תשתית למדעי החברה. מטרתו ליצור בסיס נתונים על עמדות, ערכים והתנהגויות והשינויים בהם לאורך זמן. הכוונה היא לחזור על הסקר מידי שנתיים ולנצל כללי למעקב אחר שינויים חברתיים.

למידע נוסף: <http://www.europeansocialsurvey.org/>

בימים אלו נמצא בעיצומו איסוף הנתונים לגל II של פרויקט SHARE בישראל. הסקר לבריאות, הזדקנות ופרישה הינו חלק ממחקר אורך השוואתי, הראשון בגודלו באירופה, העוסק באוכלוסייה המזדקנת. הסקר הינו מסד נתונים רב תחומי ורב לאומי של נתוני מיקרו על בריאות, סטטוס סוציו-אקונומי ורשתות חברתיות ומשפחתיות של כ-25,000 אינדיבידואלים בני 50 שנה ויותר, החיים באירופה ובישראל. בגל הראשון שנערך בשנים 2005-6 נאספו נתונים ב-12 מדינות. מדינות אלו מייצגות את אזורי אירופה המגוונים מסקנדינביה (דנמרק ושבדיה), עבור במרכז מרכז אירופה (אוסטריה, צרפת, גרמניה, שוויץ, בלגיה והולנד) ומדינות הים התיכון (ספרד, איטליה יוון וישראל). בגל זה נאספו נתונים בקרב 1,760 משקי בית בישראל (2,557 מרואיינים). נתוני גל II נאספים ב-14 מדינות (דנמרק, צרפת, גרמניה, יוון, איטליה, הולנד, ספרד, שבדיה, שוויץ, אוסטריה, בלגיה, צ'כיה, פולין וישראל).

פרוייקט SHARE נבנה בהשראת מחקר הבריאות והפרישה האמריקאי (HRS) וכן בהשראת מחקר האורך על הזדקנות באנגליה (ELSA). בהשוואה למחקרים אלו, יתרונו של מחקר SHARE הוא באיגודן של סוגי מדיניות ציבוריות, תרבויות ומסורות היסטוריות במגוון מדינות אירופיות. יתרון זה הופך את SHARE לבסיס נתונים ייחודי וחדשני. המידע שנאסף כולל משתנים בנושאי בריאות (למשל: דיווח עצמי על מצב הבריאות, התפקוד הפיזי והקוגניטיבי והרגלי בריאות ושימוש בשירותי בריאות), משתנים פסיכולוגיים (למשל: בריאות ורווחה נפשית ושביעות רצון מן החיים), משתנים כלכליים (למשל: פעילויות ועבודות עכשוויות, מאפייני יחסי העבודה, אפשרות לעבוד לאחר גיל הפרישה, מקור ומבנה ההכנסה הנוכחית, צריכה, דיור והשכלה) ומשתנים הבוחנים תמיכה חברתית (למשל: סיוע מבני המשפחה, העברת כספים ונכסים,

ד"ר ו'אי-שיון' - סקרים חדשים במסגרת פרויקט ה-ISSP

בימים אלו מסתיים איסוף הנתונים של שני סקרים חדשים במסגרת פרויקט ה-ISSP (International Social Survey Program). הסקר הראשון עוסק בנושא 'דת' (מודולת 2008) והסקר השני מתמקד בהיבטים של 'אי-שיון חברתי' (מודולת 2009). איסוף הנתונים מתבצע באמצעות ראיונות פנים-אל-פנים בקרב מדגם מייצג של האוכלוסייה הבוגרת בישראל, במגזר היהודי ובמגזר הערבי (גודל המדגם 1200 מרואיינים). הראיונות מתבצעים בשלוש שפות: עברית, ערבית ורוסית. במסגרת פרויקט ה-ISSP משתפים פעולה נציגים של מוסדות מחקר מ-42 מדינות בביצוע סקרי דעת קהל, במטרה לשפר ולתרום למחקר השוואתי בין מדינות. ממצאי הסקרים יוצאים לאור במסגרת הפרסום 'דעות בעם'.

מידע נוסף אודות פרויקט ה-ISSP ניתן למצוא באתר: www.issp.org

מאחורי הסקרים

השפעת ניסיון המראיינים על תוצאות סקרים

ד"ר ענת אורן, גב' אפרת אסרף

ממצאי מחקרים מרכזיים בנושא

דוגמה לבחינת השפעת הניסיון של המראיינים על תוצאות הסקר נמצא במחקרם של Hughes et al. (2002) שהתבצע במסגרת סקר ה-NHSDA (National Household Survey on Drug Abuse) בשנת 1999. התרחשו שני שינויים בסקר: שיטת הראיון המבוססת על ראיונות של נייר ועיפרון (PAPI) שונתה לראיונות ממוחשבים, והדגימה שונתה וגדלה. כתוצאה משינויים אילו גויסו מראיינים חדשים רבים שיבצעו הראיונות (הן ממוחשבים והן נייר ועיפרון). מצב זה אפשר מחקר מקיף לבחינת השפעת הניסיון של מראיינים על תוצאות הסקר. ממצאים מרכזיים במחקר זה הצביעו על:

1. שיעורי היענות נמוכים יותר בהשוואה לנקודות זמן קודמות של הסקר, אותם שייכו החוקרים לריבוי מראיינים לא מנוסים.
2. איסוף המידע ממראיינים עם ניסיון בסקר ה-NHSDA העלה שיעורי שימוש ב"חומרים אסורים" (סמים) נמוכים באופן משמעותי, מאילו של מראיינים ללא ניסיון ב-NHSDA. יחד עם זאת, אפקט זה היה חזק יותר במתודת נייר ועיפרון ופחות משמעותי בראיונות הממוחשבים.

במחקרם של Chromy et al. (2003) נבחן ההבדל בשיעורי ההצלחה של מראייני NSDUA שחולקו לשלוש קבוצות: 'מאוד מנוסים', 'מנוסים', ו'לא-מנוסים'. נמצא כי:

1. מראייני שטח 'מאוד מנוסים' היו בעלי סיכוי גבוה יותר באופן מובהק ליצור קשר עם משקי בית לעומת מראיינים 'לא-מנוסים'.
2. מראיינים 'מנוסים' ו'מאוד מנוסים' היו בעלי סיכוי הולך וגדל להצליח לסנן החוצה משקי בית שלא מתאימים למחקר לעומת מראיינים 'לא-מנוסים'.
3. מראייני שטח 'מאוד מנוסים' היו בעלי סיכוי גבוה יותר ליצור קשר עם האדם הנבחר לעומת מראיינים 'לא-מנוסים'.
4. מראיינים 'מנוסים' ו'מאוד מנוסים' היו בעלי סיכויים הולכים וגדלים להשיג ראיון מושלם לעומת מראיינים 'לא-מנוסים' (המשיבים נדרשו לענות על מספר מסוים של שאלות ליבה בכדי שהראיון יחשב מושלם).

הספרות אינה משופעת במחקרים הבוחנים את השפעת הניסיון של המראיינים על תוצאות סקרים. יתרה מזאת, ממצאי מחקרים בנושא אינם חד משמעיים, ואינם מכתיבים כללי 'עשה ואל תעשה', (להבדיל מנושאים אחרים בתחום כמו לדוגמה כללי ניסוח שאלות).

"ניסיון" במובן הרחב של המילה כולל מספר היבטים: ניסיון יכול להיתפס כוותק בארגון ספציפי; כניסיון שנצבר לאורך תקופת סקר ספציפי; וכניסיון בגלים (waves) מרובים של מחקר אורך (Olson and Peytchev, 2007). אם מגדירים ניסיון כצבירת ניסיון כללי בכל סקר שהוא, נמצא שלמראיינים מנוסים, בהשוואה למראיינים חסרי ניסיון, יש: 1. שיעורי היענות גבוהים יותר; 2. דיווחים רבים יותר בשאלות בנושאים רגישים; 3. פחות ערכים חסרים (Cleary, Mechanic and Qeiss, 1981; O'Muircheartaigh and Campanelli, 1998; Singer, Frankel and Glassman, 1983; Olson and Peytchev, 2007), וכי הם מבצעים פחות טעויות מראיינים ובעיקר פחות טעויות בהקראת השאלות (Bradburn, Sudman and Associates, 1979 מתוך Olson and Peytchev, 2007).

יחד עם זאת, ישנן ראיות בספרות המציגות תמונה הפוכה: נמצא כי מראיינים מנוסים 1. נוטים להיות פחות זהירים ממראיינים חדשים לגבי הקראה נכונה של השאלות; 2. נוטים פחות לעבוד על פי הפרוטוקול (Bradburn, Sudman and Associates, 1978); 3. נמצא שניסיון קודם של מראיינים במחקר ספציפי הינו בקשר שלילי על אורך הראיון (Olson and Peytchev, 2007).

1. למרות שמראיינים מנוסים נוטים להשיג שיעורי הענות טובים יותר ממראיינים לא מנוסים, כמעט בלתי אפשרי להכריע האם זו ההשפעה של הניסיון, או שהדבר משקף את העובדה שמראיינים שאינם מצליחים לגייס שיתוף פעולה לא נשארים מספיק זמן כדי להפוך למנוסים (Groves, Fowler, Couper, Lepkowski, Singer and Tourangeau, 2004).

5. מראיינים 'מנוסים' ומאוד מנוסים' היו בעלי סיכויים הולכים ונמוכים לדיווחים של המשיבים לגבי שימוש כלשהו במהלך החיים בחומרים אסורים (סמים) לעומת מראיינים 'לא-מנוסים'. שיעורי השכיחות של השימוש בששת החומרים שנבחנו בסקר הולכים ויורדים ככל שהניסיון של מראייני השטח עולה (Chromy et al., 2003).

Olson and Peytchev (2007) בחנו היבט נוסף: נמצא כי ככול שהמראיינים ביצעו יותר ראיונות, אורך הראיון הלך והתקצר. אפקט זה היה חזק יותר בקרב מראיינים 'לא-מנוסים' בהשוואה ל'מנוסים' היות ונקודת הפתיחה הייתה שונה: ממוצע הראיון הראשון של מראיינים 'מנוסים' היה קצר יותר.

בהתבסס על הספרות ניתן לומר כי היתרונות הקשורים עם ניסיון המראייני רבים מהחסרונות, וחשיבות יתרונות אלו משמעותית במיוחד במחקרי פאנל. יחד עם זאת, אין להתעלם מהסתברות הולכת וגדלה של השפעות שליליות, ושכך חשוב לנקוט בצעדים שמטרתם צמצום השפעות אפשריות אלו.

הספרות מספקת מספר פתרונות בכדי 'למתן' את השפעת הניסיון על תוצאות הסקר:

1. שימוש בתוכנה ממוחשבת. בהתבסס על מחקר NHSDA של שנת 1999, ברור הוא כי הסיכוי להשפעה שלילית, קטנה יותר כאשר עושים שימוש בתוכנה ממוחשבת. לגבי נושא זה ציינו החוקרים כי למחשוב הראיון תפקיד חשוב בצמצום ההשפעה של ניסיון מראייני השטח על שיעורי שימוש בסמים (אולם הם קבעו כי נדרש מחקר נוסף בנושא).

2. בניית שאלות טובות. אחת מהדרכים החשובות ביותר למזער טעויות הקשורות למראייני היא לעצב שאלות טובות. שאלה טובה* בהקשר זה משמעותה שאלה הדורשת מינימום עזרה של המראייני בכדי לקבל תשובה הולמת, כלומר: שאלה הכתובה בצורה ברורה כך שניתן להבין אותה בפעם הראשונה שקוראים אותה ושהמטלה הנדרשת בה פשוטה (Groves et al., 2004).

3. אימון והכשרה ארוכים. הממצאים של Olson and Peytchev (2007) מדגישים את החשיבות הרבה של נושא 'ההכשרה': ממצאים מלמדים כי הביצועים של מראיינים שמקבלים הכשרה קצרה (פחות מיום) אינם משביעי רצון, ומידע איכותי יותר מקושר להכשרה ארוכה יותר (Fowler and Billiet and Loosveldt, 1998; Mangione, 1990) (Groves et al., 2004).

באמצעות הכשרה ארוכה ניתן להפחית טעויות סטטיסטיות הנגרמות בגלל מראיינים - יש להקפיד על הכשרת מראיינים יעילים בהמרצת התנהגות של מענה טוב לשאלות הסקר, והמקפידים על ההוראות - הקראת השאלות כפי שהן כתובות, הסבר המטלות למראיינים, "probing" באופן לא ישיר, וקידוד התשובות בדיוק כפי שניתנו (Groves et al., 2004).

4. הקפדה על קשר מקצועי ולא אישי בין המראייני למראייני. מצב בו הקשר בין המראייני למראייני הוא אישי ופחות מקצועי, עלול להוביל לעיוות של התוצאות (Groves et al., 2004).
Fowler and Mangione (1990) מתוך Groves et al., 2004, מצאו שרמה מסוימת של אינטראקציה 'שוברת קרח' יכולה לתרום כאשר למראייני יש סטאטוס השכלתי גבוה מהמראייני.

5. הגדלת מספר מראיינים. במידה ומראיינים אכן משפיעים על התשובות שהם אוספים, יש חשיבות רבה למספר הראיונות בממוצע לכול מראייני. שימוש ביותר מראיינים במחקר מסוים, והקצאת מספר ראיונות קטן יותר לכל מראייני, היא דרך נוספת להפחית את ההשפעה של מראיינים על אומדן של טעות תקן (Groves et al., 2004).

לסיכום, נראה כי יש לבחון כל מקרה לגופו במטרה למצוא את נקודת האופטימום: ליהנות מהיתרונות שמביא איתו המראייני המנוסה ובו בעת להקפיד על נקיטת הצעדים שמטרתם מזעור הטיות אפשריות כתוצאה מניסיון זה, תוך פיקוח ובקרה צמודים על המראייני.

בבליוגרפיה

Chromy, J., Odom, D., Eyerma, J. & McNeeley, E.M. (2003). The effect of interviewer experience on the interview process in the national survey on drug use and health. Joint Statistical Meeting – Section on Survey Research Methods, 2003

Groves, R.M., Fowler, F.J., Couper, M.P., Lepkowski, J.M., Singer, E. & Tourangeau, R. (2009). survey methodology. New Jersey: John Wiley & sons inc.

Hughes, A., Chromy, J., Giacoletti, K. & Odom, D. (2002). Impact of interviewer experience on respondent reports of substance use. In Gfroerer, Eyerma & Chromy, (eds), 2002, Redesign an ongoing national household survey: methodological issues

Olson, K. & Peytchev, A. (2007). Effect of interviewer experience on interview pace and interviewer attitudes. Public Opinion Quarterly, 71 (2), 273-2786

הפקולטה למדעי החברה ע"ש גרשון גורדון
אוניברסיטת תל-אביב
קריית האוניברסיטה, רמת-אביב,
תל-אביב 69978, ת"ד 39040.
טלפון: 03-6408963; פקס: 03-6409215
דואר אלקטרוני: bicohen@post.tau.ac.il
אתר האינטרנט של מכון ב.י. כהן:
http://bicohen.tau.ac.il
עורך: פרופ' יוסי שביט
עיצוב גרפי: מיכל סמדיקובץ, המשרד לעיצוב גרפי

מכון ב.י. ולוסיל כהן למחקרי דעת קהל הנו מכון אוניברסיטאי המשלב פיתוח אקדמי של תיאוריה ומתודולוגיה של סקרי דעת קהל עם ביצוע מחקרי דעת קהל בלתי תלויים ברמה המדעית הגבוהה ביותר.
ראש המכון: פרופ' יוסי שביט
מטרת המכון:
1. לשמש כמסגרת לביצוע מחקרים אקדמיים המבוססים על סקרי אוכלוסייה.
2. לפתח תכנית של סקרי עמדות תקופתיים בנושאים בעלי עניין ציבורי בחברה הישראלית.
3. ליצור מאגרי נתונים שיאפשרו לעקוב אחר מגמות לאורך זמן בדעת הקהל בישראל.
4. לערוך ניסויים במתודולוגיות של סקרים במטרה לפתח ולשפר את הטכניקות של מחקרי דעת קהל.